

ΠΕΡΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

— 6 —

(Συνέχεια. Ἰδε πολλάκις ΡΚΔ')

B'.

Ἡ δὲ μέση ἐκπαίδευσις δὲν ἀφορᾷ, ὡς ἡ δημοτικὴ ἅπαν τὸ ἔθνος ἀμέσως, ἀλλὰ τινὰς μόνον τάξεις αὐτοῦ, τὰς ἐπιθυμούσας νὰ ὑψωθῶσιν εἰς ἀνώτερον κοινωνικὸν βαθμὸν. Καὶ εἶναι μὲν καὶ αὐτῆς ἡ πρόοδος καὶ εὐδωκίαι ἐν τῶν δημοσίων συμφερόντων ἀναμφισβήτητος, ὡς συμφέρει τῷ δένδρῳ οὐ μόνον ἡ ῥίζα αὐτοῦ ἐξ ὑγιᾶς ἐδάφους νὰ τρέφεται, ἀλλὰ καὶ ἡ κορυφὴ αὐτοῦ νὰ περιπνέηται ὑπὸ καθαρᾶς ἀτμοσφαίρας· ἡ ἀνάγκη ὅμως αὐτῆς δὲν εἶναι τοσοῦτον γενικὴ ὅταν ἡ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι αὕτη δὲν περιέχει τὰ ἀναπόφευκτα στοιχεῖα ἀνθρωπισμοῦ, ὧν ἄνευ οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπλῶς ὡς μέλος ἔθνους ἐξηγνησιμένου. Ἐπειτα δὲ πάντες σχεδὸν οἱ μεταλαμβάνοντες τῆς ἀνωτέρας ταύτης παιδείας εἰσὶν ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἡξέουρουσι νὰ ἐκτιμῇσιν τὴν ἀξίαν αὐτῆς, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς προκύπτον εἴτε ἡθικὸν εἴτε καὶ ὑλικὸν ὄφελος. Τούτων ἕνεκα ἡ κυβέρνησις ὀφείλει μὲν νὰ ἐφορᾷ τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύτης ὅπως ὡς ἄριστα ἔχουσιν, ὥστε οἱ αὐτῆς ὀρεγόμενοι, νὰ εὐρίσκωσιν αὐτὴν πρόχειρον καὶ ὅταν ἐνεστὶν ἐντελῇ, ἵσως ὅμως ἀναγκαῖον ἄλλοτερον ἢ τὴν δημοτικὴν μᾶλλον, τὴν πᾶν τὸ ἔθνος ἀμέσως διαμορφώσῃ, καὶ εἰς τὰς τάξεις μεταδιδδομένην τὰς ἡττον ἱκανὰς νὰ ἐκτιμῇσιν τὰ ἀπ' αὐτῆς ὠφελήματα, νὰ χορηγῇ ἀμισθί, ἢ ταύτην, ὡς ὀρίζει τὸ ἡμέτερον σύνταγμα. Ὑποχρεωτικῶς τοῦλάχιστον δὲν δύναται ἄνευ ἀμφισβήτησεως νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτὴν, ὡς φαίνεται ἀπαιτῶν ὁ Κ. Παμπούκης· διότι, ἂν δημοσίᾳ εἶναι ἀνάγκη ἕκαστος πολίτης νὰ ἔγῃ τὰς ὑπὸ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως χρησιμοποιούμενας στοιχειώδεις γνώσεις, οὐδεμία τοιαύτη ἀνάγκη ὑπάρχει ὥστε ἕκαστος πολίτης νὰ εἶναι πεπαιδευμένος, οὔτε δύναται, οὔτε λόγον ἔχει ὁ νόμος ν' ἀπαιτήσῃ ταῦτα παρ' ὅλων. Ὅστις δὲν θέλει ἢ δὲν δύναται νὰ ἐκπαιδευθῇ, ἐκυτὸν βλάπτει, οὐχὶ τὸ δημοσίον, διότι οἱ ἔχοντες προθυμίαν καὶ δύναμιν δὲν θέλουσι λείψει ποτέ, μάλιστα παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, οὐ ἡ φιλομάθεια εἶναι ὁμολογουμένη.

Ταῦτα δὲ λέγοντες δὲν κακίζομεν παντάπασιν τὴν διάταξιν τοῦ Συντάγματος, τὴν κηρύττουσαν ἀμισθον τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν· διότι ἂν καὶ φαίνεται ὅτι τὸ ἔθνος ὁλόκληρον φορολογεῖται ὑπὲρ τῶν σχετικῶς ὀλίγων εἰς τὰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀναβαινόντων, ἀλλ' οὐδεὶς ἄγνοεῖ ὅτι ἡ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλεια ἀντανακλάται ἐφ' ὅλου τοῦ ἔθνους. Τὸ δὲ σύνταγμα ἠθέλησεν ὥστε ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις νὰ μὴ εἶναι προνόμιον μόνων τῶν εὐπορωτέρων, ἀλλὰ νὰ γίνηται ἐφικτὴ παντὶ Ἑλληνι ἐπιθυμῶντι αὐτῆς. Θέλομεν δὲ μόνον γ' ἀ-

ποδείξωμεν ὅτι πρὸς τῆς ἀνωτέρας δικαιοτέρον εἶναι νὰ μεταδίδηται ἀμισθῶς ἢ δημοτικῇ ἐκπαίδευσις.

Ἡ μέση ἐκπαίδευσις περιέχει, ὡς γνωστὸν, παρ' ἡμῶν δύο βαθμίδας, τὴν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν τῶν Γυμνασίων· πρέπει δὲ καὶ αὐτῶν ἑκάτερα νὰ θεωρηθῇ ὡς διπλοῦν προτιθεμένη σιοπὸν, πρῶτον μὲν νὰ δώσῃ ἄρτιον κύκλον γνώσεων εἰς τοὺς μέχρις αὐτῆς προτιθεμένους νὰ περιορίτῃ τὴν ἰδίαν ἐκπαίδευσιν, δεύτερον δὲ νὰ προπαρασκευάσῃ διὰ τὴν αὐτῆς ἀνωτέραν βαθμίδα. Οὕτω τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐπαγγέλλονται, πρῶτον μὲν νὰ μορφώσιν τὴν μέσῃν ἐν τῶν ἀστῶν τάξιν, ἥτις οὔτε μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' οὔτε μετὰ τῶν πεπαιδευμένων συντάσσεται, τὴν τάξιν τῶν εὐπόρων δημοτῶν, τῶν μικρῶν ἐμπορῶν, τῶν ἀνέτως ζώντων βιομηχάνων, καὶ τῶν τοῦτοις παρακλησίων, δεύτερον δὲ νὰ παρασκευάζῃ καὶ τοὺς ἐπιθυμούντας νὰ μεταβῶσι καὶ εἰς τὰ γυμνάσια. Ἡ δὲ γυμνασιακὴ διδασκαλία ἐκπαιδεύει πάντα νέον ὀρεγόμενον ἐλευθερίου καὶ ἐντελοῦς ἀγωγῆς, ἀλλὰ προπαρασκευάζει καὶ διὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, πρὸς ἀπόκτησιν ἐιδικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς παιδείας.

Χωρὶς ν' ἀναβῶμεν εἰς τὰς ὑψηλότερας καὶ πῶς σκοτεινὰς ἐκείνας θεωρίας περὶ τοῦ ζωτικῆς πνεύματος, περὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἢ μὴ τῆς ιδέας, περὶ τοῦ ἀγρημέρου κενοῦ ἐννοούτου καὶ ἀναγνώριςτος τοῦ ἀντικείμενου, καὶ τοῦ εὐρυχώρου καὶ ἀβιβαίρετου ἀτόμου ὑψουμένου εἰς τὸ γενικόν, ἐφ' ὧν ὁ Κ. Ξανθοπούλος στηρίζει τὰς περὶ διδασκαλίας τῆς δευτερευούτης ἐκπαιδεύσεως γνώμας του, φρονούμεν ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ ἀνωτέρου ἀφελοῦς ὀρισμοῦ, δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν πρακτικὰ περὶ αὐτῆς συμπεράσματα. Καὶ πρῶτον μὲν συμφωνούμεν ἐντελῶς μετὰ τοῦ Κ. Ξανθοπούλου, οὐχὶ μὲν ὅτι δύναται νὰ ὑψωθῇ ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸν ὅρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς ὡς τελευταῖον σκοπὸν, ἀλλ' ὅτι πάντως ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Ἑλληνικὴ παιδεία πρέπει νὰ εἶναι ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς τοῦ Ἑλλήνου, ὅπως ἀναμνήσκη αὐτῷ τὴν εὐγενεῖα του καταγωγῆν, ὅπως τὸν διατηρῇ ἐπὶ τῶν λαμπρῶν ἰχνῶν τῶν προγόνων του, τῷ χορηγῇ τὸν ἰδιόρρυθμον ἐκείνον τύπον, τὸν διακρίνοντα αὐτὸν τῶν ἄλλων ἔθνων, καὶ τέλος καλλιεργῇ ἐν αὐτῷ ἐγκαίρως τὴν αὔξουσαν τὰ ἔθνη ἀρετὴν τοῦ πατριωτισμοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκτασιν δὲ καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν μαθημάτων, συνεπῶς πρὸς τὰ προρρηθέντα φρονούμεν, ὅτι ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις πρέπει νὰ διδάσκηται ἡ Ἑλληνικὴ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ μαθητῆς, μαθὼν τὸ τεχνολογικόν, ἦτοι τοὺς τύπους μετὰ τῶν κυριωτέρων κανόνων πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ κατ' ἀναλογίαν σχηματισμοῦ αὐτῶν, ἐντριβαίς εἰς τὸ ὀρθογραφικόν, καὶ τὸ ἀντικεινὸν μέρος τῆς συντακτικῆς διδασκαλίας, κατὰ τε θεωρίαν καὶ δι' ἐφαρμογῆς εἰς κείμενα εὐκόλων Ἑλλήνων συγγραμμάτων, ἀπὸ Διόδωρου καὶ Λουκιανοῦ μέχρι Πλουτάρχου, νὰ δύναται μετὰ τριετῆς ἢ τετραετῆ φοίτησιν νὰ ὀρθογραφῇ καὶ νὰ ἐκθέτῃ ὀρθῶς τὰς ιδέας του εἰς τὴν πάτριον αὐ-

τοῦ γλῶσσαν. Κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἐξαμηνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, σκόπιμον νομίζομεν νὰ παραδίδηται ἀπάνθισμά τι ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἐκ τοῦ διαλογικοῦ μέρους τῶν δραματικῶν, ὅπως μηδεὶς Ἑλλήν ὁπωσοῦν ἐλευθερίου τυχὼν ἀγωγῆς, μὲν ἐντελῶς ἀγευστός τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, καὶ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν δραματικῶν ἀριστουργημάτων. Ἡ μέγρις τούτου ἐκμάθησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ἐπαρκὴς διὰ τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐν μόνοις τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις ἐκπαιδευομένην, εἶναι δὲ καὶ προπαρασκευὴ ἀξιόλογος διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ Γυμνάσια.

Ἐννοεῖται ὅτι πᾶς συγγραφεὺς δύναται νὰ διδάσκηται καὶ ν' ἀναγινώσκηται ὑπὸ δύο τινὲς ἐποψεῖς, ὑπὸ τὴν τῶν ιδεῶν ἃς περιέχει, καὶ ὑπὸ τὴν τῆς γλώσσης. Ἀν ἤθελομεν δὲ καὶ νομίσαι ἀναγκαῖον νὰ εἰπῶμεν ὅτι εἰς τὰ Ἑλληνικά σχολεῖα οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς πρέπει νὰ διδάσκωνται κυρίως ὑπὸ τῆς γλώσσης τὴν ἐποψιν, ἂν δὲν ἐβλέπομεν τινὰς οἷτινες φαίνονται τὸ ἐναντίον πιστεύοντες. Βεβαίως ὁ τὸ τεχνολογικὸν διδασκόμενος δωδεκαετῆς μαθητὴς δὲν παραδίδεται τὸν Θουκυδίδην διὰ νὰ μάθῃ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην, ἢ τὸν Δημοσθένην διὰ νὰ γίνῃ ἀξίος ῥήτωρ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἰδῇ πῶς οἱ δοκιμώτεροι συγγραφεῖς τῆς καλῆς ἐποχῆς τῶν Ἀθηνῶν μετεχειρίζοντο τὰς λέξεις καὶ συνέταττον τὰς φράσεις των. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἔπρεπεν ὁ μαθητὴς ν' ἀρχίζῃ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν ἠθικὴν ἐν αὐτοῖς, νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Στράβωνα καὶ εἰς τὸν Πausανίαν, διὰ νὰ μάθῃ τὴν γεωγραφίαν, ἐκεῖθεν εἰς τὸν Διόδωρον διὰ τὴν ἱστορίαν, καὶ ἴσως εἰς τὸν Εὐκλείδην διὰ τὴν γεωμετρίαν. Ἐκαστος βλέπει ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν μαθημάτων διάταξις ἤθελεν εἶσθαι ἀποπρωτάτη, ἀλλὰ συνεπῆς πρὸς τὴν ιδεάν ὅτι πρέπει νὰ διδάσκωνται οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς οὐχὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ διὰ τὸ περιεχόμενον των.

Ἀντικρὺς τὸ ἐναντίον φρονοῦντες, νομίζομεν ὅτι καθήκον μὲν τοῦ διδασκάλου εἶναι, ὅσῳκι τὸ παρέχει ἀφορμὴν τὸ κείμενον του, καὶ τοσαύτας τῷ παρέχουσι συνεχέστατα τὰ ἑλληνικά κείμενα, — ἢ καὶ ὅπου δὲν τῷ παρέχουσι, δύναται αὐτὸς νὰ τὰς ἐφευρίσκη, — ν' ἀναπτύσῃ τοῖς μαθηταῖς του ὑγιεῖς ἀρχὰς ἠθικῆς, ἢ νὰ προσπαθῇ ν' αὐξήσῃ τὸν πλοῦτον τῶν βεβηλωμένων αὐτῶν γνώσεων· ἀλλ' ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ πρέπει νὰ ἐκλέγωνται μᾶλλον καὶ κυρίως ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς γλώσσης, καὶ νὰ προτάσσωνται μὲν τὰ εὐκολώτερα, καὶ πρὸς τὴν νέαν καὶ παρ' ἡμῶν εὐχρηστον μορφήν τῆς Ἑλληνικῆς συγγενέστερα, οἷον οἱ Λισώπιοι μῦθοι, καὶ ἔπειτα καὶ πρὸ πάντων ὁ εὐφραδὴς, ὁ ποικίλος, ὁ τοσοῦτον γλωσσικὸν πλοῦτον περιέχων Λουκιανός, κατ' ὀλίγον δὲ νὰ προβαίνωσιν εἰς τὰ δυσκολώτερα, καὶ μᾶλλον κατὰ λέξιν καὶ σύνταξιν τῆς νεοελληνικῆς μακρυνόμενα· νὰ προτιμῶνται δὲ τὰ περιστρεφόμενα εἰς πράγματα καταληπτά τοῖς παιδίοις, καὶ περιέχοντα τὴν ὅλην τῆς γλώσσης, καὶ ὅσον ἐνδέχεται ὁμαλὴν σύνταξιν,

καὶ ἰδιωτισμούς τῆς Ἑλληνικῆς, ἀπὸ τὰ περιέχοντα φιλολογικὰς δυσχερείας, καὶ ἰδιοτροπίας τινῶν συγγραφέων, ὡς καὶ ἀπὸ τὰ πραγματευόμενα ἀζητημένας ιδέας, ἐπὶ τὸ σοφιστικώτερον, ῥητορικώτερον ἢ καὶ φιλοσοφικώτερον ἀναπτυσσόμενας, αἷτινες καὶ ἀνώτεραι τῆς παιδικῆς εἰσὶ διανοίας, καὶ ὀλιγώτερον συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ διδάσκωσι κυρίως τὸν τῆς γλώσσης μηχανισμόν. Περιέργως μοὶ ἐφάνη πάντοτε ἡ ἐπιμονὴ τινῶν διδασκάλων νὰ ἐξηγῶσιν ἐνωρίς τοῖς παιδίοις τὸν περί παιδων ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου, ὡς κατάλληλον δῆθεν εἰς παῖδας ἀνατρεφόμενους, ἐν ᾧ καὶ ἂν διὰ μόνην τὴν ὅλην περὶ τῆς πραγματεύεται ἐξελέγετο, κατάλληλος εἶναι ὁ λόγος αὐτός, οὐχὶ τοῖς παισιν, ἀλλὰ τοῖς γονεῦσι καὶ διδασκάλοις, οἳ διδάσκει πῶς ν' ἀνατρέφωσι τοὺς παῖδας. Ὁ Λουκιανός, ὁ Ξενοφῶν (Κύρου Ἀνάστασις καὶ μάλιστα Κύρου παιδεία), τοῦ Πλουτάρχου τὰ ἥττον ἐπιτετηθεμένα, ἐκ τῶν ῥητόρων μᾶλλον ὁ περὶ Ἐρατοσθένους φόνου τοῦ Λυσίου, ὅστις περιέχει πράγματα, ἢ ὁ πανηγυρικός τοῦ Ἰσοκράτους, ὅστις ἔχει φράσεις πομπώδεις, τοῦ Θουκυδίδου τὰ ἀφελέστερα, πρέπει ν' ἀποτελῶσι τὴν Χρηστομάνειαν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων. Ἐν ταῖς σχολείοις τούτοις ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς δὲν εἶναι νὰ μορφώσῃ φιλόλογους, ἀλλὰ νὰ διδάξῃ ἱκανῶς εἰς τοὺς παῖδας τὴν ὕψην καὶ τὸν ὀργανισμόν τῆς Ἑλληνικῆς, ὥστε νὰ δύνανται κατ' ἐκείνης τὴν γραμματικὴν νὰ ρυθμίζωσι τὴν ὀρθογραφίαν των καὶ τὴν ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐκθεσὶν τῶν ιδεῶν των, καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐννοῶσι τὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας των, προσέτι δ' ὁπωσοῦν καὶ τοὺς εὐκολωτέρους τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, διὰ νὰ δύνανται ἂν θέλωσι ποτὲ ἐν ταῖς ἀνέτοις ὥραις τοῦ βίου των, νὰ τέρπωνται καὶ φωτίζωνται διὰ τῆς ἀναγνώσεώς τινων ἐξ αὐτῶν. Περαιτέρω οὐδὲν, ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, δύναται, οὔτε θέλει ν' ἀπαιτήσῃ ὁ προωρισμένος νὰ διατρέῃ τὰ κατώτερα τῆς κοινωνίας στάδια· ὁ δ' εἰς τὰ ἀνώτερα ἀφαιρῶν, ἐκ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς τῆς γνώσεως τοῦ γραμματικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς γλώσσης, καὶ τῆς ὁπωσοῦν καταλήψεως τῶν εὐχεστερίων συγγραφέων ὁρμώμενος, θέλει τελειοποιήσῃ εἰς τὰ ἀνώτερα παιδευτήρια. Ἀλλ' ὁ κυριώτατος σκοπὸς τῆς τοιαύτης σπουδῆς τῆς γλώσσης, δηλαδή ἡ καθαρὰ καὶ τακτικὴ τῶν ιδεῶν ἐκθεσὶς δὲν κατορθοῦται διὰ μόνης τῆς ἐκμαθήσεως τῶν τύπων τῆς γραμματικῆς καὶ διὰ τῆς ἀπλῆς ἐξηγήσεως τινῶν κειμένων πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων ἡ συνεχὴς σύνθεσις γυμνασμάτων εἰς τὴν καθομιλουμένην, ἥτις πρέπει ν' ἀρχῇ λίαν ἐπιμελῶς ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης τάξεως, ἐξ ἀπλῶν φράσεων κατ' ἀρχάς, καὶ νὰ προβαίνῃ μέχρι τῆς ἀνωτάτης, εἰς σύνθεσιν ἐπιστολῶν καὶ διηγήσεων.

Ἐνταῦθα ἴσως ἐρωτηθῶμεν, ὅταν γνωμοδοτῶμεν ὑπὲρ ἐνασχήτησεως εἰς τὸ γράφειν τὴν Νεοελληνικὴν, ποίαν Νεοελληνικὴν ἐννοοῦμεν, τὴν τῆς ἀρχαίας ἢ τὴν τῆς νέας Σχολῆς, περὶ τῆς τοσοῦτος ἐγένετο κρότος; Τὸ καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι, καὶ τοὶ ἀναγνόντες τὴν Νέαν σχολὴν τοῦ Κ. Π. Σούτζου, ὅ

ἐπεθυμοῦμεν νὰ βλέπωμεν μᾶλλον γράφοντα στίχους ἢ ποιοῖσι τοῦ Ὀδαιπόρου, παρὰ εἰς γρῆματικὰς θεωρίας κατατρίβόμενον, καὶ τοὶ σπουδάζαντες τὴν πρὸς τὸν Κ. Σούτζον ἀπάντησιν, τὴν ἀποδιδωμένην τῷ Κ. Ἀσιωπίῳ, καὶ οὐδὲν γράφεται μὴ μεγίστην ὠφέλειαν προσένοον, ἵσως δὲ διότι δὲν εἰχομεν οὐδ' ἔχομεν καιρὸν ν' ἀναγνώσωμεν τοῦ Κ. Χρυσό-βεργου τὸ Ἑπιλόγιον, δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοή-σωμεν τίς εἶναι ἡ ἀρχαία καὶ τίς ἡ νέα Σχολή. Ἐ-νομιζομεν δὲ πάντοτε, καὶ ἐξακολουθοῦμεν νομιζόν-τες, ὅτι πλὴν τῶν χυδαῖστίων, ὧν καὶ μόνον ἡ σχο-λὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ γέα, καὶ ὧν τινες ἀναμ-φισβητήτως ἐπαγγέλλονται ὅτι πρέπει νὰ γράφω-μεν χυδαῖστί, διὰ λόγον ἀνάλογον πρὸς τὸν τῆς ἀλώ-πεκος ἥτις ἐπρέσβευεν ὅτι αἱ ἀλώπεκες οὐρὴν δὲν πρέπει νὰ ἔχωσιν, ἐκτὸς λέγομεν, αὐτῶν, φρονοῦμεν ὅτι ἀνέκαθεν, καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πάντες οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες, τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ὡς ὑπόδειγμα ἔχοντες, ἐπρόσπαθουν πρὸς αὐτὴν νὰ ρυθ-μίζωσι τὴν γραφομένην καὶ γλῶσσαν των, ὅσον ἡ κατὰστασις καὶ πρόοδος αὐτῆς ἐκάστοτε τὸ ἐπέτρε-πε, δηλαδή χωρὶς μὲν νὰ εἰσδιᾶζωσι σχηματισμοὺς, λέξεις καὶ τύπους ἐντελῶς ἀσυνήθεις, χωρὶς δὲ νὰ ἐπιμένωσι καὶ εἰς τὰ σόλοικα καὶ βάρβαρα ἐπὶ τῇ προσφάσει ὅτι εἰσὶν ἐν χρήσει. Ἐχομεν βιβλία συγ-γραφέντα πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, κάμπολλα ἄλλα ἐκδοθέντα πολὺ πρὶν δημοσιευθῶσιν οὐδεμιᾶς σχολῆς παραγγέλματα, καὶ μετὰ πάσης πεποιθήσεως δυνάμεθα νὰ φέρωμεν εἰς παράδειγμα καὶ αὐτὰ τὰ κυριώτερα τῶν ἐν τῇ Πανδιῳρᾷ ἀνέκαθεν ἐκδοθέντων ἀρθρῶν, περι-έχοντα καὶ δοτικὰς, καὶ ἐνίοτε μέλλοντα, καὶ ἄλλοτε ἀπαρέμφρατα, καὶ πάντοτε τοὺς ὅσον ἐνδέχεται καθα-ριωτέρους καὶ γνησιωτέρους τῶν τύπων, καὶ ἀποδει-κνύοντα ὅτι αἰετοτε ἦν τῶν λογίων Ἑλλήνων ἡ τάσις νὰ γράφωσι καθαρῶς καὶ κατὰ προσέγγισιν τῆς ἀρ-χαίας γραμματικῆς, ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐκαστοῦ ἐκαστοῦ καὶ τῶν γνώσεών του, ὥστε δὲν ἐννοοῦ-μεν τίνα ἄγνωστα δύναται νὰ διδάξῃ νέα περὶ ἑλλη-νικῆς γλώσσης σχολή, μὴ διδασκόμενα ὑπὸ τῶν πα-ραδειγμάτων τοῦ Οἰκονόμου, τοῦ Φιλίππου Ἰωάν-νου, τοῦ Μανούσου, τοῦ Κομανοῦδου, τοῦ Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, καὶ ὅσων ἄλλων καλῶς καὶ ἀ-κριβῶς γράφοντων. Ἄλλος λόγος ἂν ὁ Κ. Σούτζος περιωρίζετο ἐπικρίνων τοῦ δεινὸς τὴν ἀδέξιον φρά-σιν, τοῦ ἄλλου τοὺς σολοίκους τύπους, τοῦ τρίτου τοὺς βαρβαρισμοὺς, ὡς ἀμαρτήματα εἰς τὰ περιέπε-σαν ἐξ ἀμαθείας ἢ ἐξ ἀμελείας, οὐχὶ ἐκ συστήματος, ὡς καὶ ἕτεροι δύνανται νὰ ἐλέγξωσι παρ' αὐτῷ τῷ Κ. Σούτζῳ, ἐν αὐτῷ τῷ συγγράμματι τῆς Νέας σχολῆς, καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι ἦν μετ' ἐκεῖνο ἐκδίδει, τινὰ τοιαῦτα παραπτώματα, οὐκ ἐκ προθέσεως βε-βαίως γινόμενα, διότι διὰ τούτου θὰ ἀντέφασκεν αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ διαφεύγοντα τὴν προσοχὴν του. Χωρὶς νὰ ἐπεμῶμεν εἰς τὸς σφῶας ἐκατέρωθεν συζητήσεις, αἵτινες θὰ παρέσυρον ἡμᾶς πέραν τῶν ἐπιτετραμμένων πάσῃ παρεκδᾶσει ὁρίων, ἀρκού-μεθα λέγοντες, ὅτι ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα εἰ-

ναι οὐχὶ θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τῶν προγόνων ἡμῶν, μεταποιήσασα μὲν ὁπωσοῦν, ὡς πᾶν τὸ ζῶν βαθμηδὸν μεταβάλλεται, καὶ ἀποδαλοῦσα μέρος τοῦ πλούτου αὐτῆς, ὅτε διὰ τὴν δουλείαν ἐ-πτώγευσεν ἡ Ἑλλὰς ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν διατηρήσασα τύπον, καὶ ἡ αὐτὴ μείνασα οὐτιωδῶς, ὡς ἡ ἀνθρωπίνη μορφή καὶ τοὶ διὰ τῆς ἡλικίας ἀναπαισθήτως ἀλλοιούμενη, διατηρεῖ ὅμως πάντοτε τὸν πρῶτον τῆς χαρακτῆρα, καὶ μένει πάν-τοτε ἡ αὐτὴ. Ἐπομένως προσδεύομεν, οὐδὲν καινὸν ἀλλ' ὅτι ἀνέκαθεν πάντες σχεδὸν οἱ λόγοι ἐπρέσβευ-σαν καὶ κατὰ δυνάμιν ἐνήργησαν, ὅτι γράφοντες πρέ-πει νὰ ἔχωμεν ἀπέναντι ἡμῶν ὡς σταθερὸν τύπον μι-μήσεως, καὶ τέρμα πρὸς ὃ νὰ τείνωμεν, τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἀλλὰ νὰ τείνωμεν πρὸς αὐτὴν ἀσίστως, περισκεμμένως, μετὰ σεβούς καὶ κρίσεως, οὐχὶ ἑτε-ρογενῇ ἑτερογενέσι συμπλέκοντες, καὶ ἀήθη συνή-θεσι, καὶ ῥάκη πορφύρα τυρράπτοντες, καὶ τὰ ἄχρη-στα ἀποτόμως εἰς τὴν γλῶσσαν εἰσδιᾶζοντες, διότι ὁ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι οὐχὶ νὰ γράφωμεν γλῶσσαν καταληπτὴν τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Ἀριστείδει, ἂν ποτὲ ἀναβιώσῃ (φεῦ! μικρὰ ἡ ἐλπίς τοῦ τοιούτου θαύ-ματος), ἀλλὰ τὴν ὁμιλουμένην ἡμῶν νὰ καλλύνωμεν χωρὶς νὰ τὴν στρεβλώσωμεν, νὰ περιζύσωμεν αὐτῆς τὸν ῥυθμὸν χωρὶς νὰ τὴν ἐκδάρωμεν, νὰ τῇ περιάψω-μεν ἀρχαῖα τινὰ ἄνθη, ὅσα ἐπιτρέπει ἡ φιλοκαλία χωρὶς νὰ τὴν ἀποπνίξωμεν ὑπ' αὐτὰ, καὶ οὐτε μὲν τινὰ τῶν ἀρχαίων τύπων ν' ἀπαρρίπτωμεν ἐν συ-στήματι, ὅταν δυνάμεθα βαθμηδὸν, ἐπιτηδεύως καὶ λεληθότως νὰ εἰσαγάγωμεν αὐτὸν, οὐτε δὲ τοὺς νεω-τέρους νὰ ἐξοβελίζωμεν ἐντελῶς, κηρύττοντες βαρ-βάρους αὐτοὺς, ἀλλὰ μάλιστα (καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ ποιήσει), νὰ θεωρῶμεν ὡς πλουτισμὸν μᾶλλον τῆς γλώσσης τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων, τῶν μὲν, οὗς τὸ σέβας πρὸς τὴν ἀρχαίαν διετήρησεν ἔτι ζῶντας, τῶν δὲ, οὗς τῶν αἰώνων ἡ χρῆσις εἰσήγαγεν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν διαφορῶν πολλάκις τύ-πων ἐγένετο χρῆσις, ἄλλων ἐξ ἄλλων παραμεινάν-των διαλέκτων καὶ χρόνων. Καὶ οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, νὰ μὴ φοβώμεθα μὲν τὸν ἀρχαῖον μέλλοντα, τὸ ἀ-παρέμφρατον ἢ τὴν δοτικὴν, ἔστω καὶ τὴν εὐκτικὴν, ὅπου δι' ἀπλῆς ἀλλαγῆς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν, ἢ δι' ἀνεπαισθήτου περὶ τὴν προφορὰν μεταβολῆς δύναται νὰ εἰσαχθῇ, ἀλλ' ἐπίσης νὰ μὴ μυσσώμεθα τὸν χρησιμώτατον διπλοῦν ἡμέτερον μέλλοντα, καὶ τὰ ἀθάνα καὶ μονοσύλλαβα ἐκεῖνα μόρια, τὰ πολλὰ τῇ γλῶσσει χορηγοῦντα τὴν εὐκαμψίαν, ὡς καὶ τὴν ἀλλοίωσιν περὶ τὴν σύνταξιν καὶ χρῆσιν τινῶν προ-θέσεων, οἷον τῆς ἀπὸ καὶ τῆς με (ἀντὶ μετὰ) μετ' αἰ-τιατικῆς, ἥτις φρονοῦμεν ὅτι αὐξάνει ἀδολοῦς τῆς γλώσσης τὴν ποικιλίαν καὶ ζωρότητα.

Ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχὶ ἀξιοῦντες ἡμέτερον σύστη-μα νὰ εἰσαγάγωμεν ἢ σχολὴν, ἀλλ' ὑποδεικνύοντες τὸ ἐπικρατοῦν καὶ τὸ ἐπικρατήσαν σύστημα, διότι οὐδαμοῦ καὶ οὐδέποτε ἡ γλῶσσα νομοθέτας ἀναγνω-ρίζει, ἀλλὰ μόνον ἱστορικοὺς, καὶ τῶν ἀρίστων γραμ-ματικῶν ἔργον εἶναι οὐχὶ νὰ χαραττωσι γραμμὴν, λέγοντες τοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς συγγραφεῦσι, ταύτην

βαδισάτω ἡ γλῶσσα ὑμῶν, ἀλλὰ νὰ παρακολουθεῖ κατ' ἴχνος τὴν γλῶσσαν, οἷαν διαπλάττουν αὐτὴν τὰ ἔθνη ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ των καὶ οἱ συγγραφεῖς ἐν τῇ εὐφυίᾳ των, περιγράφοντες ἀκριβῶς αὐτῆς τὰς διαφόρους προόδους καὶ ἀλλοιώσεις. Εἰς τὰς γλώσσας εἰσάγονται ἐνίοτε νεωτερισμοὶ, φράσεις ἀήθεις, καινοφανεῖς ἢ ἀρχαιοφανεῖς, οὐχὶ ὅμως διὰ θεωριῶν καὶ κανόνων, ἀλλὰ διὰ παραδειγμάτων ἐκνικῶντων διὰ τοῦ ἀκαταμαχῆτου των κἀλλους.

Ἄλλ' ἱκανῶς παρατείνουμεν τὸν λόγον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ζήνου σχεδὸν εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν. Ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν.

Πλὴν τῶν γυμνασμάτων εἰς τὴν Νεοελληνικὴν, καὶ ἐπιδοθητικῶς αὐτοῖς, νομίζομεν ἀφευκτον νὰ ἀπκῶνται οἱ παῖδες, ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης τάξεως, εἰς συντάξιν εὐκόλων θεμάτων, ἐξ ἀπλῆς συμφωνίας λέξεων ἀρχόμενοι, καὶ προϊόντες μέχρι μικρῶν συνθέσεων, εἰς ὧς νὰ ἐφαρμόζωσι τοὺς κανόνες τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς συντάξεως. Δὲν μανθάνει γλῶσσαν ὅστις δὲν ἀσκεῖται καὶ νὰ τὴν γράφῃ. Ἡ δ' ἱκανότης τοῦ γράφειν τὴν Νεοελληνικὴν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς γνώσεως τῆς ἀρχαίας.

Ἐκτὸς δὲ τῶν Ἑλληνικῶν πρέπει νὰ διδάσκωνται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις ὡς γνώσεις παντὶ καλῶς ἀνατετραμμένῳ Ἑλληνι ἀναγκαῖαι, ἡ ἱερὰ ἱστορία καὶ ἡ κατ' ἡγήσεις μετὰ τινος ἀναπτύξεως, καὶ κατὰ μέθοδον οὐ μόνον εἰς τὴν μνήμην ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάνοιαν ἥδη ἀποτεταμένην· προσέτι δὲ ἡ ἐγχώριος νεωτέρα γεωγραφία μετὰ τῶν ἀναγκασιτέρων ἐκ τῆς ἀρχαίας, ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, τὰ κεφαλαιώδεστερα τῆς γενικῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας, ἡ ἀριθμητικὴ κατ' ἔκτασιν μετὰ παντοίων ἐφαρμογῶν εἰς τὰς βιωτικὰς σχέσεις, καὶ προσέτι ἐγκυκλοπαιδεῖα τις διαφόρων χρησίμων γνώσεων ἐκ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἀναγκαιοτάτη ἐπὶ πᾶσιν εἶναι ἡ ἀσκήσις εἰς τὴν καλλιγραφίαν, καὶ χρῆσιμος ἡ γνώσις ἀρχῶν τινῶν τῆς ζωγραφικῆς· καὶ τέλος ἐπιθυμητὸν νὰ διδάσκηται, ὅπου τοῦτο δυνατόν, ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις, ἡ τὴν σήμερον παγκόσμιος σχεδὸν ἀποδῶσα Γαλλικὴ γλῶσσα.

Ἐν τῶν κυριωτάτων ἀντικειμένων σκέψεως ὡς πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, εἶναι τὸ περὶ εἰσαγωγῆς εὐμεθόδων καὶ ὁμοιομόρφων διδακτικῶν βιβλίων. πρῶτον διότι τὸ μεγαλῆτερον τῆς διδασκαλίας προσκομμα, καὶ ἡ μεγίστη χρονοστροφὴς αἰτία εἰς τὰ κακῶς συντεταγμένα βιβλία, καὶ δεύτερον διότι ἡ ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν καὶ ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον ἀλλαγὴ τῶν βιβλίων, καὶ δυσχερείας πολλὰς καὶ δαπάνην ἐπιφέρει εἰς τοὺς μαθητάς.

Ὁ Κ. Πολυμέρης, συγγραφεὺς τῆς εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος διευθυνθείσης διατριβῆς, ἐξετάζων τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀντικείμενον ὑπὸ τὴν διπλὴν ἐποψίν τοῦ τε συμφέροντος τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς τυπογραφικῆς βιομηχανίας, προτείνει ὥστε ἡ Κυβέρνησις, δι' ἐπιτροπῆς προσδιορίσασα τὰ παραδεκτέα διδακτικὰ βιβλία, ν' ἀγοράζῃ αὐτὰ παρὰ τῶν τυπογράφων, καὶ ν' ἀφήνῃ τὴν ἐκδοσὶν αὐτῶν ἐλευθέραν εἰς τὴν βιομη-

χανίαν, λαμβάνουσα δικαίωμα τι ἐφ' ἐκάστης ἐκδόσεως πρὸς ἀποζημίωσιν. Ἐν σημειώσει δὲ δέχεται ν' ἀλλάξωσι τὰ βιβλία ταῦτα κατ' ὀκταετίαν ἢ δεκαετίαν. Διίσχυρίζομενος δὲ ὅτι ὁ περὶ τυποκλοπίας νόμος (132 τοῦ Ποιν. Νόμ.), προστατεύει μόνον τὰ ὑψηλότερα προϊόντα τῆς διανοίας, οὐχὶ δὲ τὰς συλλογὰς, τὰς μεταφράσεις καὶ τὰ τοιαῦτα, φθάνει εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς παράδοξον συμπέρασμα, ὅτι θέλει μετατυπώσῃ ἅπαντα τὰ ἤδη ἐν χρήσει διδακτικὰ βιβλία, πεπεισμένος ὅτι τὰ δικαστήρια θέλουσιν ἐφαρμόσει τὸν νόμον οὐχὶ οἷος εἶναι, ἀλλ' οἷος κατὰ τὴν κρίσιν του ἔπρεπε νὰ εἴναι.

Καὶ ὅτι μὲν ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐντελῶς διαφωνοῦμεν πρὸς τὸν συντάκτην τῆς διατριβῆς, εἶναι ἴσως περιττὸν καὶ νὰ τὸ εἰπῶμεν. Ἀμα ὑπάρχοντος νόμου, ἔργον τῶν δικαστηρίων εἶναι οὐχὶ νὰ τὸν διορθώσωσιν, ἀλλὰ νὰ τὸν ἐφαρμόζωσι· χωρὶς νὰ ἐρευνήσωμεν τίνα τὰ ὅρια μετὰ τῆς διανοητικῆς καὶ μετὰ τῆς μηχανικῆς ἀξίας συγγράμματος, φρονοῦμεν ἐν γένει ὅτι πᾶσα ἐργασία χορηγεῖ δικαίωμα ἰδιοκτησίας καὶ αἰωνίου καρπώσεως· οὐ μόνον τὰ ἀνώτερα τοῦ νοῦς προϊόντα, ἀλλὰ καὶ πᾶσα μετάφρασις, καὶ πᾶς ἐρμηνεία, καὶ πᾶσα ἐπιτομὴ εἶναι ἀναμνηστέα καὶ κατὰ τοὺς ἀπλουστεροὺς κανόνες τοῦ δικαίου, κτῆμα ἀναφαίρετον τοῦ μεταφράσαντος, τοῦ ἐρμηνεύσαντος, τοῦ ἐπιτελούντος, ἐκτὸς ἂν αὐτὸς δι' ἰδίης συγκαταθέσεως τὸ παραχωρήσῃ εἰς ἄλλον ἢ ἄλλους, ἢ ἀπεκδυθῇ τοῦ δικαίωματος τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἰδιοκτησίας. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπάρχει ἀπέραντος ἡ διαφορὰ μετὰ τῆς καλῆς ἢ κακῆς μεταφράσεως, μετὰ τῆς εὐμεθοδου ἢ ἀκρίτου ἐπιτομῆς ἢ ἐρμηνείας, ὡς αὐτὸς ὁ συντάκτης τῆς διατριβῆς ἀποδεικνύει, θέλων ν' ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον, καὶ ἀντιπαραθέτων τρία διάφορα κείμενα περικοπῆς τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, λέγοντα μὲν καὶ τὰ τρία ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν κόσμον ἐν ἑξ ἡμέραις, διότι τοῦτο εἶναι ἀλήθεια ἦν καὶ τὰ τρία ἐπαγγέλλονται νὰ διδάξωσιν, ἀλλὰ λέγοντα αὐτὴν ἕκαστον κατὰ τρόπον διάφορον. Παράδοξον θὰ ἦτον βεβαίως, ἂν, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ἱερὰ ἱστορία ὡς κτῆμα τοῦ συντάκτου αὐτῆς, ἀπαιτῆται νὰ λέγῃ αὕτη, παρ' ὅλας τὰς ἄλλας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε ἐν πέντε ἡμέραις τὸν κόσμον. Οὐδεὶς ἀναμνηστικῶς θέλει διίσχυρισθῇ ὅτι τῷ Γροῦπῳ δὲν ἀνήκει ἡ ἰδιοκτησία τῆς ἱστορίας του, διότι καὶ ὁ Θιρλουάλλος, καὶ Μιτφόρτος, καὶ ὁ Γίλλιος, καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτῶν, ἀπὸ Προδότου καὶ Θουκυδίδου ἔγραψαν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατωτάτην βαθμίδα τῶν γραμμάτων, εἰς αὐτὴν τὴν σύνταξιν τῶν ἀλφαριθμητικῶν, ὅτε τις ἐκοπίασεν, ἔστω καὶ μίαν ἡμέραν, ἔστω καὶ μίαν ὥραν, διὰ τὴν συναρμολόγησιν τοιούτου, ἐννοεῖται ὅτι τὸ προϊόν τοῦ τοιούτου τοῦ κόπου εἶναι κτῆμά του, καὶ ὅτις θέλει νὰ ἔχῃ τὴν κάρπωσιν ὁμοίου κτήματος, δύναται νὰ κοπιᾷ καὶ αὐτός. Οὐδεὶς νομίζομεν, θέλει εἰπεῖ ὅτι, διότι ὁ γεωργὸς οὐχὶ ἐν πολλῷ ἰδρῶτι, ἀλλ' ἐν τριῶν λεπτῶν διαστήματι, ἐρύτευσεν ἐν δένδρῳ, ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου τούτου δὲν τῷ ἀνήκει. Τὸ τοιούτον συμπέρασμα ὑπερβαίνει καὶ τὰς θάρρα-

λεωτέρως αξιώσεις τῶν κοινοκτηματιστῶν ἀπάντων. Ἐναπόκειται δὲ βεβαίως εἰς τὰ δικαστήρια, ἢ εἰς πραγματογνωμόνων ἐπιτροπὰς νὰ ἐκτιμῶσι, μέχρι τίνος ἀλλοιώσας τις ἤδη ἐκδοθέντων βιβλίων, δύναται νὰ οἰκαιοποιηθῇ αὐτὸ ἀνευ σφετερισμοῦ, ἀλλ' ὡς ἀρχαιοτέρου συγγράμματος μετάπλασιν. Ἀλλ' ἡμῖν ἐνταῦθα οὔτε περὶ τῶν συμφερόντων τῶν συγγραφέων πρόκειται, οὔτε δὲ περὶ τῶν αξιώσεων τῶν ὀλίγων βιομηχάνων, δικαιουμένων νὰ προμηθεύωσι τροφὴν εἰς τὰ πιεστήρια καὶ τὰ βιβλιοπωλεῖά των. Πραγματευόμεθα δὲ μόνον περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τρεῖς ιδιότητες ἀπαιτοῦμεν παρὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν τε Ἑλληνικῶν καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων, α. νὰ εἶναι ὅ,τι ἀριστα καὶ εὐμεθοδέστεστα· β. ὅ,τι εὐνότατα· γ. ὁμοιόμορφα. Ἡ πρότασις τοῦ Κ. Πολυμέρη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι παρεμβάλλει τὴν κυβέρνησιν εἰς σχέσεις ἐπιχειρήσεων ἰδιωτικῶν, ἔχει, νομίζομεν, προσέτι τὸ ἐλάττωμα ὅτι δὲν ἐκπληροῖ τὸν ὅρον τῆς τῶν τιμῶν ἐλαττώσεως· διότι, καὶ μὲν ὁ διαγωνισμὸς ὑποτιμᾷ τὰ ἐμπορεύματα, ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ὁ βιομηχανοῦς, μὴ ἔχων βεβαιότητα περὶ τῆς ἐφ' ὠρισμένον χρόνον ἐξαιρετικῆς καρπώσεως τοῦ συγγράμματος δι' ὃ ἐδαπάνησε, φοβούμενος μὴ καὶ ἕτερος, ἐκδοὺς τὸ αὐτὸ βιβλίον, καὶ ὑπὸ περιστάσεις βολητικωτέρας πωλήσας αὐτὸ, ματαιώσῃ τὴν δαπάνην του, ἢ δὲν θέλει τολμᾷ τὴν ἐκδοσιν, καὶ οὕτω δύναται νὰ συμβαίῃ καὶ ὡς πρὸς τὰ διδακτικὰ βιβλία ὅ,τι καὶ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ προϊόντα τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, δηλαδὴ ἐπὶ πολὺν καιρὸν νὰ μὴ εὕρισκωσι τὸν ἐκδόντα, πρὸς μεγάλην βλάβην τῆς διδασκαλίας, ἢ νὰ προσπαθῇ, ὅταν καὶ ὅπου δύναται, νὰ πωλῇ αὐτὸ εἰς ἀνωτέρας τιμὰς, ὅπως ὡς τάχιστα καὶ ἀσφαλέστερα ἀποζημιωθῇ διὰ τὰς προκαταβολὰς του.

Ἄλλως τε νομίζομεν καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας, περιττοὺς νέους νόμους καὶ διατάξεις, ὅταν αἱ ὑπάρχουσαι εἰσὶ, καθ' ἡμετέραν κρίσιν τοῦλάχιστον, ἀριστα καὶ σκοπιμώτατοι, μόνον δ' ἐλάττωμα ἔχουσιν, ὅτι παρεμυῆθησαν καὶ ἐλητμονήθησαν. Περὶ διδακτικῶν βιβλίων ἐξεδόθη κατ' Αὐγούστον, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, τοῦ 1836 ἔτους, διάταγμα, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφαρμοσθὲν ἀκριβῶς, μετὰ δέ τινα ἔτη, οὐκ οἶδ' ὅπως, εἰς παντελὴ περιπετὸν λήθην καὶ ἀχρησίαν. Κατὰ τοὺς ὅρους αὐτοῦ, ἐπιτροπὴ διοριζομένη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐκ τῶν λογιωτέρων, καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰδημονεστέρων Ἑλλήνων, ἐλέγει τὸ ἐφ' ἑκάστου κλάδου τῆς διδασκαλίας ἐντελέστερον τῶν ὑπαρχόντων διδακτικῶν βιβλίων, ἢ ἂν οὐδὲν τῶν ἐκδοθέντων ἢ εἰς ἐκδοσιν προτεινομένων τῇ φαίνεται σκοπίμως συντεταγμένον, προκηρύττει πρόγραμμα καὶ ὃ πρέπει τὸ βιβλίον τοῦτο νὰ συνταχθῇ, ἢ καὶ εἰς τινὰς ἰδιαίτερας περιστάσεις, ἀναθέτει τὴν συντάξιν αὐτοῦ εἰς λογίους ἐγνωσμένους ἐπὶ τινὶ εἰδικότητι. Τοῦ οὕτω παραδεχθέντος βιβλίου διατάσσεται ὑποχρεωτικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ ἡ χρῆσις ἐπὶ πρῶτα ἔτη εἰς ὅλα τὰ δημόσια σχολεῖα, καὶ τὰ τῶν

τοῖς ὁμοιόμορφα, καὶ τὴν ἀξίωσιν ἔχοντα μετ' αὐτῶν νὰ ἐξισῶνται ἰδιωτικά· κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς τριετίας, ἢ ἐπιτροπὴ ἀναθεωροῦσα ὅλα τὰ κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς ἐκδοθέντα ἢ εἰς ἐκδοσιν προτεινόμενα διδακτικὰ βιβλία, ἐλέγει μετὰ τῶν αὐτῶν τὰ ἀριστα, εἴτε τὰ κατὰ τὴν προλαβοῦσαν τριετίαν ἰσχύοντα, ἢ ἄλλα καλλήτερα δὲν παρουσιασθῶσιν, εἴτε ἄλλα νεώτερα. Ἐπὶ πᾶσι δ' ἡ ἐπιτροπὴ, θεωρήσασα τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐγκεκριμένου βιβλίου, τὴν ὡς ἐγγιστα πιθανότητα τῆς ἐπὶ τριετίαν καταναλώσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν τῷ συγγραφεὶ ὑφειλομένην δικαίαν ἀμοιβήν, προσδιορίζει τὴν τιμὴν εἰς ἣν ἕκαστον αὐτοῦ ἀντιστοίχον πρέπει νὰ πωλῇται, καὶ ἡ τιμὴ αὕτη, ἐπὶ τοῦ τίτλου τυπωμένη, εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τοὺς πωλοῦντας. Διὰ τῶν ὁρισμῶν τούτων πᾶσα ὑπάρχει ἐγγύησις ὅτι τὰ διδακτικὰ βιβλία, οὕτως ἐκλεγόμενα ὑπὸ καταλλήλου ἐπιτροπῆς, ἔσονται τὰ ἀριστα μετὰ τῶν ὄλων τῶν ὑπαρχόντων καὶ προτεινομένων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σχετικῶς ἀριστον δύναται νὰ μὴ εἶναι πάντοτε καὶ ἀπολύτως τοιοῦτο, ἢ δὲ ἐκ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ πείρα, καταδεικνύουσα τὰ σφάλματα εἰς ἃ ὁ πρῶτος συγγραφεὺς τυχὸν ὑπέπεσε, νὰ ὁδηγήσῃ ἄλλους εἰς συγγραφὴν ἐτι τελειοτέραν, διὰ τοῦτο κανονίζεται ὥστε τὰ ἀπᾶς παραδεχθέντα διδακτικὰ βιβλία, νὰ μὴ μένωσι πάντοτε ἐν χρήσει, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τρία ἔτη, μετ' ὧν τὴν παρέλευσιν νὰ δύνανται ν' ἀντικατασταθῶσι διὰ νεωτέρων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσάγονται μὲν ὁμοιόμορφα τὰ διδακτικὰ βιβλία, οἱ μαθηταὶ ἀπὸ σχολείου εἰς σχολεῖον μεταβαίνοντες δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην βιβλίου καινοῦ, οὔτε ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν, ἢ ἐνίοτε καὶ τι χεῖρον, τινῶν διδασκάλων βιάζονται ν' ἀγοράζωσι πάντοτε ἄλλα βιβλία, ἀλλὰ μετὰ τῆς μηχανικότητος τῶν διδακτικῶν βιβλίων συνδέεται σκοπίμως καὶ ἡ εἰς τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν ἀναγκαία μεταβολὴ καὶ πρόοδος. Συγχρόνως, χωρὶς ἡ κυβερνητικὴ οὐδὲν νὰ δαπανᾷ διὰ τὰ βιβλία ταῦτα, οὐδὲ νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὰ περὶ ἐκδόσεως καὶ ἐμπορίας αὐτῶν, οὐδὲ ὅπως στερεῖ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας των, ἀφεῖσα αὐτοὺς ἐλευθέρους ἢ νὰ ἐκδίδωσιν αὐτὰ ἰδίᾳ δαπάνῃ, καὶ νὰ τὰ πωλῶσι πρὸς ἴδιον ὄφελος, ἢ νὰ τὰ παραχωρῶσι διὰ συμφωνιῶν εἰς ἕνα ἢ εἰς πλείονας τυπογράφους. Καὶ οὐ μόνον οὐδὲν τοῖς ἀφαιρεῖ, ἀλλὰ μάλιστα τοῖς παρέχει ἀφορμὴν κέρδους, ἐξασφαλίζουσα αὐτοῖς τὴν πώλησιν τοῦ βιβλίου των καὶ ὅλον τὸ κράτος ὥστε ἀντὶ τοῦτου τοῦ πλεονεκτήματος, δικαιούται νὰ τοῖς ἐπιβάλῃ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ πωλῶσι τὸ βιβλίον των εἰς ὠρισμένην τιμὴν, ἐν ᾗ εἶναι εἰσηγμένον ὡς διδακτικόν, καὶ ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ ἐκδοτὴς, ὁ ἡζεύρων ὅτι ἐπὶ τρία ἔτη θέλει καρπωθῇ ἀποκλειστικῶς τὸ βιβλίον, οὐδεμίαν ἔχει δυσκολίαν νὰ δεχθῇ τὴν εἰς μετριωτάτην τιμὴν πώλησιν αὐτοῦ, ἐλπίζων τὸ κέρδος του ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πωληθησομένων ἀντιτύπων. Μετὰ τὴν τριετίαν, ἂν μὲν νέον ἐγκρίθῃ βιβλίον, ὁ τοῦ ἀρχαίου συγγραφεὺς δὲν κωλύεται βεβαίως τοῦ νὰ ἐκδίδῃ τὸ αὐτοῦ ὅσάκις καὶ ὅπως ἔβου

λει, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ τῷ ἀφαιρήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας του· ἀλλὰ ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις δὲν γίνεται πλέον αὐτοῦ χρῆσις. Ἄν δὲ καὶ εἰς δευτέραν ἢ καὶ πλείονας τριετίας ἐπικυρωθῇ τὸ αὐτὸ βιβλίον, ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, ὅστις ὑποτίθεται ὅτι ἀπεζημιώθη διὰ τὸ κέρδος τῆς πρώτης τριετίας, ἀληθὲς ὅτι θέλει ἐξακολουθεῖν κερδαίνων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' οὐδεὶς φθόνος! Ἄν τὸ σύγγραμμά του εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ἐπὶ πολλὰς τριετίας νὰ κρίνεται ἐντελέστερον ὅλων τῶν ἄλλων παρουσιαζομένων, τοῦτο εἶναι ἀρίστη τῆς ἐντελείας αὐτοῦ ἀπόδειξις, καὶ οὐχὶ ζημία, ἀλλὰ κέρδος μέγα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἄξιός ἀμοιβῆς διπλάσιας καὶ τριπλάσιας, ἀρκεῖ ὅτι διὰ τῆς ἀμοιβῆς ταύτης δὲν ἐπιβαρύνονται οἱ μαθηταὶ πέραν τῆς τιμῆς ἣν ἔκρινεν ἡ ἐπιτροπὴ ὡς μετρίαν.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τοὺς ὅρους τούτους τοῦ διατάγματος ἀντικρὺ ἀντιφάσκουσι, καὶ καταστρέφουσι μάλιστα αὐτοὺς, αἱ ἀπὸ τινων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐκπαίδευσιν συνεχῶς ἐκδιδόμεναι Συστάσεις βιβλίων διδακτικῶν, διότι αὐταὶ προϋποτίθασιν ὅτι τὰ εἰσηγμένα ὡς διδακτικὰ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικά, καὶ ὅτι οἱ διδάσκαλοι δύνανται καθ' αἶρεσιν νὰ διδάσκωσι καὶ κατὰ τὰ συνιστώμενα, ὅπερ ἀνατρέπει πρῶτον τὸ ὁμοιόμορφον τῶν βιβλίων, καὶ δεύτερον τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προσδιορίζῃ ἡ κυβερνήσις ἀνωτάτην τιμὴν δι' αὐτὰ, εἰς ἣν οἱ ἐκδόντες νὰ εἶναι δυνατόν νὰ περιορίζωνται, ὅταν οὐδὲν τοῖς ἐξασφαλίσῃ τὴν πώλησιν τοῦ βιβλίου των ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀνατρέπονται αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν ἀπαιτουμένων βάσεων εἰς τὸν περὶ διδακτικῶν βιβλίων κανονισμόν.

Περὶ διδακτικῶν δὲ ὁμιλοῦντες βιβλίων, ἐννοοῦμεν ἐκεῖνα μόνον, ὅσα περιέχουσι τὸ κείμενον τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου κανονιζομένων μαθημάτων, οὐχὶ δὲ καὶ ὅσα ὡς βοηθητικὰ ἀπλῶς δύνανται νὰ μεταχειρίζωνται οἱ μαθηταί, χωρὶς ὅμως ὁ διδάσκαλος νὰ δύναται ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτῶν ὑποχρεωτικῶς νὰ τὰ προμηθεύωνται. Ἔστω κυρίως διδακτικὰ βιβλία, εἰς τοὺς ὅρους τοῦ μνησθέντος διατάγματος ὑπαγόμενα, εἰσὶ, διὰ μὲν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα· 1) πίνακες ἢ βιβλία ἀναγνώσεως· 2) παράδειγμα γραφῆς· 3) κατήχησις μετὰ προσευχητηρίου· 4) ἱερὰ ἱστορία· 5) γραμματικοὶ τύποι· 6) ἀριθμητικὴ· 7) γεωγραφία· 8) Ἑλλ. ἱστορία· 9) ἀναγνωσματοτάριον. Διὰ δὲ τὰ Ἑλλ. σχολεῖα· 1) χρηστομαθεῖα Ἑλληνικὴ· 2) Ἑλλ. γραμματικὴ· 3) γεωγραφία· 4) Ἑλληνικὴ ἱστορία μετ' εἰδήσεων ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλ. φιλολογίας· 5) περίληψις γεν. ἱστορίας· 6) ἱερὰ ἱστορία· 7) κατήχησις· 8) ἀριθμητικὴ· 9) διάφοροι εἰδήσεις ἐξ ἐπιστημῶν· 10) Γαλλικὴ γραμματικὴ· 11) Γαλλικὴ ἐγκυκλοπαιδεία. Τὰ δὲ λεξικά δὲν εἶναι κείμενα, οὐδ' ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διδακτικῶν βιβλίων.

Εἰς ὅσα περὶ τῶν βιβλίων τούτων ἐρρέθησαν, ἐπίτηδες δὲν περιελάβομεν καὶ τὰ τοῖς Γυμνασίοις χρήσιμα, διότι φρανοῦμεν ὅτι εἰς αὐτὰ ἡ ἀρχὴ τοῦ ὁμοιόμορφου τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν βιβλίων δὲν

ἐφαρμόζεται. Ἡ ἐν τοῖς Γυμνασίοις σπουδὴ σκοπὸν ἔχει οὐχὶ πλέον νὰ χορηγήσῃ τὸ εἰς ἕκαστον ὑπὲρ τὴν τάξιν τοῦ ὄχλου αἱρούμενον ἀναγκαῖον ἐφόδιον στοιχειώδους παιδείας, οὔτε ὅμως ἐπαγγελματικὰς νὰ μεταδώσῃ γνώσεις, ἀλλ' ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ μυηθῶσιν εἰς τὰς τοιαύτας γνώσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μορφώσῃ ἐν αὐτοτελεῖ μαθημάτων κύκλῳ ἄνδρας πεπαιδευμένους, καὶ νὰ διδάξῃ πάσας τὰς εἰς καλλιέργειαν καὶ διάπλασιν τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας ἀναγκαίας γνώσεις. Εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς ἐκπαίδευσιν δὲν καταριθμοῦνται ἐπομένως αἱ εἰδικαὶ ἐπιστήμαι· ὅσαι ὅμως ἐκ τῶν γενικῶν περιλαμβάνονται ἐν αὐτῷ, αὗται διδάσκονται οὐχὶ πλέον διὰ χρηστομαθειῶν καὶ ἐπιτόμως, ἀλλ' ἐν ἐκτάσει καὶ ἀκριβείᾳ, καὶ ὑπ' ἀνωτέρων καθηγητῶν, ὧν ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας καὶ αἱ μέθοδοι δὲν πρέπει οὔτε δύνανται νὰ ὑπείκωσιν εἰς ξένην κρίσιν καὶ εἰς διατάξεις ὁμοιομόρφους. Ἐνταῦθα ἡ ἐκπαίδευσιν, καὶ διότι ὑψηλοτέρα βαθμοῦ, καὶ διότι ὀλιγωτέροις, καὶ διότι μᾶλλον πεπαιδευμένοις καὶ προκεχωρημένοις μεταδίδεται, ὀφείλει νὰ εἶναι φύσεως ἀνωτέρας, νὰ ρυθμίζεται ὑπὸ τῶν φώτων τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν, εἰς πρέπει νὰ ἐμπιστεύηται ἢ τῶν Γυμνασίων διευθύνσις, καὶ ν' ἀσκήται ἥττον μηχανικῶς καὶ οὐχὶ ὡς ἐν ἐργαστασίῳ. Πρώτη βᾶσις τῆς παιδείας τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν ἐννοεῖται ὅτι πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἐν τοῖς Γυμνασίοις, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία· διότι ἡ εὐγενεστάτη ἀπόλαυσις τοῦ πεπαιδευμένου Ἑλλήνος πρέπει νὰ εἶναι ἡ μελέτη τῶν ἐξαισιῶν ἔργων τῶν προπατόρων του. Καὶ κατὰ τοῦτο, ἂν καλῶς διευθύνηται, πλεονεκτεῖ ἢ καθ' ἡμᾶς ἀγωγή τῆς ἀγωγῆς ἀπάντων τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, ὅτι τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἥτις ἀλλαχοῦ ἐπιστέφει τὴν λοιπὴν ἐκπαίδευσιν, θηλάζομεν ἀπ' αὐτῆς τῆς νηπιότητος, ὅτι ὁ πλούσιος αὐτὸς κῆπος τῆς ἀρχαιότητος, εἰς ὃν ἀλλαχοῦ εἰσέρχονται μόνον οἱ μακρὸν ἀγωγῆς στάδιον διανύσαντες, ἡμῶν εἶναι οὕτως εἰπεῖν ὁ τόπος τῆς γεννήσεως, ἐν ᾧ δυνάμεθα διαρκῶς διαιτῶμενοι, ν' ἀνθολογῶμεν ἀνέτως τὸν στέφανον τῆς παιδείας.

Ἄλλ' ἐν τοῖς Γυμνασίοις δὲν πρόκειται πλέον νὰ ἐνδιατρίβωσιν οἱ νέοι οὔτε περὶ τοὺς τεχνολογικοὺς κανόνες, οὔτε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς συντάξεως, ὡς προδεδιδαγμένοι ἤδη ταῦτα ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις, ἀλλὰ νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τῆς γραμματικῆς τὰ ἀνώτερα μυστήρια, εἰς τὰς ὑψηλοτέρας δυσχερείας τῆς γλώσσης, εἰς ἰδιωτισμούς αὐτῆς, εἰς τὴν φιλολογικὴν τῶν κειμένων ἀξίαν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων. Ἐνταῦθα διδάσκονται οὐχὶ τοσοῦτον τὸν μηχανισμόν ὅσον τὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ εἰσάγονται εἰς τὸν παράδεικτον τῶν καλλυντῶν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ἀφ' οὗ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις τοῖς ἐδόθη ἡ κλεῖς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Γυμνασίοις ἀνάγκη νὰ ἐξηγῶνται ὅσον ἐνδέχεται μακρὰ καὶ ἄρτια μέρη τῶν δοκιμωτέρων συγγραφέων, Πλουτάρχου, Θουκυδίδου, καὶ

μάλιστα αἱ δημηγορίαι αὐτοῦ, καθὼς οἰκαιοῦσαι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς δεινότητος καὶ πυκνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου, ῥήτορες, Ἡρόδοτος, ἐκ τῶν φιλοσόφων ὁ Πλάτων καὶ τέλος ποιηταί, ἥτοι Ὀμηροί, δραματικοί, καὶ ἰδίως οἱ στρυφνότεροι αὐτῶν χοροί, θεόκριτος διὰ τὴν διάλεκτον, καὶ Πίνδαρος, τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν ὡς μᾶθημα παραδιδόμενα, τὰ δὲ ὡς ἀνάγνωσις· νὰ ἐφιστᾶται δ' ἡ προτοχὴ τῶν μαθητῶν, ἐφ' ὅλων τούτων τῶν συγγραφέων, οὐ μόνον εἰς τὴν ἀτυνῆθαι λέξεων ἢ τύπων τινῶν χρῆσιν, εἰς σπανίαν τινὰ φράσεων σύνταξιν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ ἀρχαῖοι συνήθως διέταττον καὶ ἐξέπραζον τὰς ἰδέας των, καὶ εἰς τὰς φιλολογικὰς καλλονίας, ὧν νὰ τοῖς ἐξηγητῇ ἡ φύσις. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν τῶν πρωτιστῶν μερῶν τῆς σπουδῆς τῆς Ἑλληνικῆς πρέπει νὰ εἴναι ἐν τοῖς Γυμνασίοις ἡ ἐπιμελεστάτη θεματογραφία, ὥστε οὐ μόνον πεζὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ στίχους νὰ δύνανται νὰ συνθέτῳσιν εὐκόλως οἱ μαθηταί εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, καὶ εἰς τὴν νέαν νὰ ἐκφράζωνται μετὰ τῆς ἐνδεχομένης εὐφραδείας καὶ χάριτος, πρὸς ὃν σκοπὸν πρέπει νὰ διδάσκωνται καὶ θεωρίαν τῆς ῥητορικῆς.

Ἐκτὸς δὲ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀναγκαῖα εἶναι ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ ἡ σπουδὴ τῆς Λατινικῆς, βοηθήματος ἀναπορεύτου τῆς μέλλουσι ν' ἀκολουθήσωσιν εἰς δὴποτε ἐπιστημονικὸν κλάδον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλὰ συγχρόνως ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῶν φιλολογικῶν γνώσεων τῶν βουλομένων γενικῆς μόνον παιδείας νὰ γίνωσι μέτοχοι· διότι κυρίως πεπαιδευμένος δὲν δύναται νὰ κληθῇ ὁ μὴ ἱκανὸς ν' ἀναγνώσῃ τὸν Βιργίλιον ἢ τὸν Κικέρωνα, οὐδὲ τῆς Ἑλληνικῆς κάτοχος, ὁ ἀνίκανος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῶν λατινικῶν σχολίων πρὸς μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν κειμένων.

Προσέτι δὲ καὶ ἡ Γαλλικὴ πρέπει ἀναγκαίως νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς Γυμνασίοις, διότι, ὡς κατέστη αὕτη γλῶσσα παγκόσμιος, οὐδενὶ πεπαιδευμένῳ καὶ ἐλευθερίου ἀγωγῆς μεταλαβόντι ἐπιτρέπεται ἡ αὐτῆς ἄγνοια. Πρέπει τέλος νὰ διευκολύνηται καὶ τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς, καὶ τῆς Ἀγγλικῆς ἡ ἐμάθησις τοῖς βουλομένοις, καὶ ἰδίως διὰ τὰ μαθήματα ταῦτα συνεισφέρουσιν.

Ἐκτὸς δὲ τῶν γλωσσῶν ἄφρευκα μαθήματα εἶναι εἰσέτι ἐν τοῖς Γυμνασίοις, ὡς ἀναγκαῖα ἐφόδια παντὸς πεπαιδευμένου ἀνθρώπου, ἡ Γενικὴ ἱστορία, ἡ ἀνάγνωσις ἐκτενεστέρας Ἑλληνικῆς ἱστορίας, μετὰ μυθολογίας, ἡ μαθηματικὴ γεωγραφία, διότι ἡ πολιτικὴ ἐδιδάχθη ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις, τὰ κυριώτερα τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας, τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας, τῆς ἐγχωρίου καὶ ξένης· ἡ στοιχειώδης μαθηματικὴ, ἄλγεβρα, γεωμετρία καὶ τριγωνομετρία, καὶ διότι ρυθμίζει τὴν κρίσιν, καὶ διότι εἰς πολλὰ τῶν τοῦ βίου εἶναι συντελεστικὰτα, ἐπίτομος λογικὴ, καὶ τέλος περίληψις τῆς ὅλων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, διότι πεπαιδευμένος δὲν δύναται νὰ κληθῇ ὁ οὐδὲν γινώσκων περὶ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν ἀντικειμένων, καὶ περὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως, διὰ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν μα-

θημάτων τριετῆς σειράς μᾶς φαίνεται ἀνεπαρκῆς, καὶ νομίζομεν ὅτι τέσσαρα ἔτη εἰσὶν ἀναγκαῖα. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἔτος δύναται νὰ εἴναι προσδιωρισμένον διὰ τοὺς μὴ μέλλοντας νὰ μεταδῶσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τὴν σύνοψιν τῶν ἐπιστημῶν, τὴν γενικὴν ἱστορίαν, κτλ.

Ὁ Κ. Στρογγύλος προτείνει ὥστε κατ' ἀρχὰς μὲν τινὰ τῶν ὑπαρχόντων Γυμνασίων, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ πάντα, νὰ μεταβληθῶσιν εἰς Λύκεια, ἐν οἷς δηλαδὴ νὰ ἐνοικῶσιν οἱ μαθηταί. Καὶ ὅτι μὲν ἐν τοιοῦτοις καταστήμασιν, ὅταν καλῶς καὶ σκοπίμως διευθύνωνται, ἡ ἐπιτήρησις εἶναι συντονιστέρα καὶ ἡ ἀγωγή πολλακίς καλλητέρα, οὐδεμία περὶ τούτου ἀμφιβολία. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις οὔτε ἄμεσον συμφέρον οὔτε δικαίωμα ἔχει νὰ καθιστᾷ ἀναγκαστικὴν τὴν εἰς τοιαῦτα καταστήματα ἀνατροφὴν, πλὴν ἰδίων τινῶν περιστάσεων. Ἡ κυβέρνησις, παρασχοῦσα εἰς ἅπαντα τὸν λαὸν τὸ εἰς ἕκαστον ἐξηγυγισμένον ἔθνος ἀναπόφευκτον μέρος καλλιέργειας, διευκολύνουσα δὲ καὶ εἰς ἅπασας τὰς τάξεις τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ βαθμοῦ τῆς παιδείας οὗ ἕκαστη ἐφίεται, ἐτεπλήρωσεν ἅπαν αὐτῆς τὸ καθήκον· τὸ περαιτέρω εἶναι ἔργον τῶν ἰδιωτῶν. Ναι, ἐνδιαφέρεται βεβαίως τὸ δημόσιον εἰς τὴν ὑπαρξίν πολλῶν πεπαιδευμένων ἐντὸς τῆς κοινωνίας, διότι ἔχει ἀνάγκην τῶν γνώσεων αὐτῶν, καὶ διότι τὰ ἐλαττώματα τῶν κοινωνικῶν αὐξάνουσι κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς παιδείας· ἀλλ' ἂν τὸ δημόσιον δὲν κωλύῃ μόνον τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, ἂν μάλιστα ὑποδοθῇ αὐτὴν, ἐπίσης μέγα συμφέρον ἔχουσι καὶ οἱ ἰδιῶται εἰς ἀπόκτησιν αὐτῆς, καὶ δύναται πεποιθότως νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς αὐτοὺς τὴν περὶ τούτου φροντίδα. Ἐπίσης δὲ τὸ δημόσιον, ἔχει μὲν δικαίωμα ν' ἀπαιτῇ παρὰ τῶν μελλόντων νὰ ὑπηρετήσωσιν αὐτὸ, ἢ παρὰ τῶν ἀξιούντων νὰ διακρίνωνται ὑπὲρ τοὺς ἄλλους, τὰς εἰς τὰς ὑπηρεσίας ἢ τὰς διακρίσεις ταύτας δικαίας γνώσεις, οὐχὶ ὅμως νὰ ἐπεμδαίνῃ καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν προσεκτήσαντο τὰς γνώσεις ταύτας. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα βεβαίως ὡς πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἐκπαίδευσιν, ἔστω καὶ ὡς πρὸς τὴν τοῦ κλήρου, διότι ἐνταῦθα, εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν μάλιστα, ἀπαιτοῦνται οὐ μόνον αἱ γνώσεις, ἀλλὰ ἡ ὁμοιόμορφος καὶ πρὸς εἰδικὸν τινα βίον διαπεπλασμένη ἀγωγή. Οὐχ ἥττον ὅμως τὰ Λύκεια εἰσὶν ἄριστα καταστήματα, καὶ ἡ κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν σύστασιν τοιούτων πρὸ πάντων διὰ τοὺς ἐξ ἐτέρων πόλεων ἐπιδημοῦντας μαθητὰς πρὸς ἀκρόασιν τῶν γυμνασιακῶν μαθημάτων.

Εἰς τινὰ τῶν Γυμνασίων δύναται νὰ δοθῇ ἰδιαίτερος χαρακτήρ. Τὸ τῆς Σύρου μάλιστα νομίζομεν ἀπαραίτητον νὰ ὁργανισθῇ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἐμπορίου, διότι ἡ Σύρος εἶναι, καὶ διὰ καταλλήλου φροντίδος δύναται ἔτι μᾶλλον νὰ γίνῃ, τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου, καὶ πρὸς αὐτὴν θέλουσιν ἀποβλέπει πάντες οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, αἱ ἐργατικαὶ αὐταὶ καὶ πολύτιμοι μέλισσαι τῆς κοινῆς κυψέλης, ἂν εὐρίσκωσιν ἐν αὐτῇ ἀφορμὴν νὰ ἐκπαιδεύωσι τοὺς υἱοὺς των πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα.

Ἡ δὲ μεταποίησις αὐτῆ τοῦ Γυμνασίου ἐκείνου, οὐδεμίαν ἔχει δυσχερείαν, ὅταν προστεθῶσιν εἰς αὐτὸ τινὰ μαθήματα, ὡς τὸ τῆς διπλογραφίας, καὶ τὸ τοῦ ἐμπηρικῶς δικαίου, τὰ δὲ λοιπὰ, οἷον τὰ μαθηματικά, ἡ γεωγραφία, καὶ εἴτι ἄλλο παραδίδονται μᾶλλον πρὸς μόρφωσιν ἐμπόρων ἢ φιλολόγων.

Δὲν ἀγνοοῦμεν παντάπασιν ὅτι μία τῶν πρωτίστων δυσχερειῶν πρὸς καταρτισμὸν καλῶν γυμνασίων εἶναι ἡ σπάνις καθηγητῶν ἀξίων τῆς σπουδαίας αὐτῶν ἑτέρας. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐλάττωμα ἀγαθῇ τύχῃ κατ' ὀλίγον ἐκλείπει, καθ' ὅσον τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον ἐξακολουθεῖ προπαρασκευάζον τὴν ὕλην ἣν μετὰ ταῦτα κατεργάζονται τὰ τῆς Εὐρώπης ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια. Μεθ' ὧν δὲ τῶν προγνωμοδοτησάντων συμφωνοῦμεν πληρέστατα ὅτι μέχρις οὗ καταστηθῶσιν οἱ ἀπαιτούμενοι ἱκανοὶ καθηγηταί, προτιμότερον εἶναι νὰ ἔχῃ ἡ Ἑλλάς Γυμνάσια ὀλίγα καὶ καλὰ, ἢ πολλὰ καὶ μέτρια. Ἡ τάξις ἡ θέλουσα ν' ἀρθῇ μέχρι τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν δὲν εἶναι, οὐδ' ἀνάγκη νὰ εἶναι πολυπληθής. Ἀνάγκη ὅμως πᾶσα νὰ εἶναι αἱ σπουδαὶ αὐτῆς ὅσον ἐνδέχεται ἐντελεῖς, διότι ἂν πληγὴ μεγίστη τῶν κοινωνιῶν εἶναι ἡ ἀμάθεια, ἡ ἀμέσως μετ' αὐτῆς, ἴσως δὲ καὶ πρὸ αὐτῆς κινδυνωδεστάτη εἶναι ἡ ἡμιμάθεια.

(Ἐπεται συνέχεια).

ΛΟΓΟΣ

ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἐπέτειον τελετὴν τοῦ Βασιλικοῦ Πολυτεχνείου (9 Ἰανουαρίου 1855) ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ δέκατον καλλιτεχνικὸν ἔτος ἐκθέσεως τῶν διαγωνισμῶν, ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ

ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ ΚΑΪΤΑΝΖΟΓΛΟΥ

ἀρχιτέκτονος κτλ. κτλ. κτλ.

—ο—

Μεγαλειότατε!

Τῆς ἐτητίου καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως ἀναβληθεὶς μέχρι τοῦδε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἕνεκα τῆς εἰς τὴν ἡμετέραν πρωτεύουσαν ἐνσηψάσης ἀνθρωποκτόνου ἐπιδημίας, ἑορτὴ πάλιν, δόξα τῷ παναγὰν Θεῷ, ἐπίσης ὡς καὶ ἄλλοτε, λαμπρά, τὴν πρώτην δεκαετίαν ἀριθμοῦσα ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν διαγωνισμῶν, πανηγυρίζεται σήμερον ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τῆς τῶν ἐλληνικῶν τεχνῶν προόδου, ὑπὸ φιλομούσου καὶ φιλοτέχνου ὁμηγύρεως, ἐκφραζούσης τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς, πρὸς τὴν ἡμετέραν Μεγαλειότητα ἡ τις διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς ἐν γένει μὲν νέον δαίγμα προστασίας παρέχει πρὸς τὴν ἐλληνικὴν καλλιτεχνίαν, ἰδίως δὲ, διὰ τῆς συνεργείας μάλιστα τοῦ περιστοιχιζόντος αὐτὴν φιλοτέχνου Ἱπουργείου, γὰρ ἐμπνέει ἐλπίδας γενναίας ἐμφυχώσεως εἰς τε

τοὺς θιασώτας καὶ μύστας τῶν τεχνῶν, καὶ εἰς τοὺς ἐπεξεργασθέντας τὰ ποικίλα καὶ καλὰ ἔργα τὰ τὴν ἐτήσιον ἐκθεσὶν διακοσμοῦντα. Βλέπων δ' ἐγὼ μετὰ χαρᾶς κατὰ ταύτην τὴν ἑορτὴν, τὴν παροῦσαν σεβαστὴν ὁμηγύρευν ὑπὸ πόθου φιλοτεχνικοῦ συνελθούσαν, ἵνα ἰδίαις ὀφθαλμοῖς πεισθῇ περὶ τῆς γινομένης ἐνταῦθα προόδου, καὶ ἀποδώσῃ εἰς τοῦδε βραδευθέντος τὸν ὀφειλόμενον ἑπαινον, νομίζω χρέος μου, ἐπειδὴ μέλλουσι σήμερον νὰ δημοσιευθῶσι τῶν ἐν τοῖς διαγωνισμοῖς εὐδοκιμησάντων τὰ ὀνόματα, νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι μέχρι τοῦδε ἡ γινομένη πρόοδος ὀφείλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν εἰσαχθεῖσαν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, στηριζομένην ἐπὶ τῶν διαγωνισμῶν. Καὶ θέλει τις βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων, ἐὰν ἐξετάσῃ τὴν τῶν παρόντων ἔργων τέχνην πρὸς τὴν τῶν πρὸ δεκαετίας ἐκτεθέντων, τὰ ὅποια ἐπὶ τούτῳ ἐν τῷ σχολείῳ φυλάττανται. Ἐν τῇ τέχνῃ εὐτυχῶς, οὐχὶ οἱ λόγοι, ἀλλὰ τὸ ἔργον φέρει ἐν ἑαυτῷ τῆς ἰδίας ἀξίας τὸ μαρτύριον.

Ἐρχόμενος δὲ νὰ ὁμιλήσω περὶ τῶν διαγωνισμῶν νομίζω ὅτι θέλω εὐχαριστήσῃ τὴν σεβαστὴν ὁμηγύρευν, καὶ πᾶσαν ἐλληνικὴν καρδίαν, ἐὰν διερμηνεύσω πρὸς αὐτὴν τὸν λίαν ἐνθουρρυντικὸν πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν λόγον διακεκριμένου τινὸς Γάλλου καλλιτέχνου, τοῦ ἀρχιτέκτονος Φ. Βουλαγγέρου, γνωστοῦ καὶ ἐν Ἀθήναις διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τοῦ ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς Κυβερνήσεως ἐπισκευαζομένου ναοῦ τοῦ Νικοδήμου, ὅστις προσκληθεὶς μετ' ἄλλων ξένων καλλιτεχνῶν ὡς κριτὴς τῆς τῶν μαθητῶν ἡμῶν φιλοπονίας, « Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν, εἶπεν, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι πάντοτε ὁ φύσει καλλιτέχνης λαός· τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα ἐξετάσαμεν δὲν εἶναι ὑποδεέστερα τῶν ἐκτεθειμένων ἐν ταῖς ἀντιστοιχοῦσαις τάξεσι τῶν ἡμετέρων καλῶς ὀργανωμένων σχολείων τῶν τεχνῶν, τὰ ὅποια ἀπ' αἰώνων πολλῶν ὑπάρχουσι καθιδρυμένα. » Ὁ λόγος οὗτος ἀμερολήπτου δικαστοῦ ὡς καὶ ἡ πρὸ τινων ἐτῶν ἐκφρασθεῖσα εὐνοὺς γνώμη τοῦ διασημοῦ ἀρχηγέτου τῆς ἐν Γαλλίᾳ γλυπτικῆς Λαυρεντίνου τοῦ ἐξ Ἀγγερίας, ἐτι δὲ καὶ ἡ τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου Εἰρηναίου Θουρίου ἐγκρίσις τῆς παραδεδομένης μεθόδου περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς τέχνης ἐν τῷ ἡμετέρῳ σχολείῳ, ἀρκεῖ νὰ πείσῃ καὶ βεβαιώσῃ ἡμᾶς, ὅτι ἀφοῦ ἡνεώχῃ πάλιν ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας ἡ πρὸ τασούτων αἰώνων κεκλεισμένη ὑπὸ τῆς δουλείας καὶ βαρβαρότητος θύρα τοῦ Ἑλληνικοῦ θησαυροῦ τῆς τέχνης καὶ τῆς παιδείας ἐν γένει, ἔχομεν ἐλπίδας ἵνα ἡ ἀναγεννηθεῖσα τέχνη φθάσῃ πάλιν εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἐντελείας, εἰς ὃν παλαι ποτὲ μόνοι οἱ πρόγονοι ἡμῶν εὐρισκόμενοι ἐδοξάσθησαν διὰ τὴν καλλιτεχνίαν. Ἔθνη ἄλλα ἐτι ἀρχαιότερα καὶ πλουσιώτερα καὶ δυνατώτερα, ὡς τὸ τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Ἰνδῶν, τῶν Περσῶν, τῶν Φοινίκων, τῶν Ἀσσυρίων, ἐφημίσθησαν μὲν ποτὲ ἕνεκα τῆς πλουσίας αὐτῶν βιομηχανίας, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς βιωφελῶν τεχνῶν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐννοήσωσι καὶ νὰ ὀρίσωσι τοὺς φιλοσοφικοὺς ἐκείνους κανόνας τῆς καλλιτεχνίας, οἵτινες εἴτε ἀμέσως εἴτε